

istraživanja iz prethodnih poglavlja, ističući još jednom važnost sinergijskoga djelovanja prirodnih i kulturnih, infrastrukturnih i institucijskih, medicinskih i promotivnih čimbenika u razvoju turizma na sjevernom Jadranu. Zaključuje da je njezino istraživanje pokazalo da su se analizirana turistička odredišta u fazi razvoja modernoga turizma uspješno pozicionirala na tržištu te da su turistički trendovi uglavnom slijedili europsku modu. Na uspješan razvoj turističke djelatnosti posebno su utjecala ulaganja u infrastrukturu na državnoj i lokalnoj razini, kao i privatne investicije. Prometna dostupnost i promotivne aktivnosti pridonijele su atraktivnosti destinacija koje su se razvile prvenstveno zbog prirodnih prednosti i medicinskih istraživanja. Uspješan je razvoj prekinuo Prvi svjetski rat, čiji je završetak donio i nove državne granice. Prilozi u nastavku („Priloge“, 295-310) uključuju statističke podatke o broju posjetitelja u toplicama Sv. Stipan, Opatiji, Gradu i Portorožu, Velom i Malom Lošinju, Lovranu te Postojnskoj jami. Slijede sažeci na slovenskom i engleskom jeziku (311-327). Iako je tema razvoja turizma na sjevernom Jadranu već obrađivana, ova vrijedna monografija predstavlja iznimno kvalitetan prinos povijesti turizma jer donosi obilje novih podataka iz obrađene arhivske građe i relevantne literature, ali i novu, komparativnu perspektivu koja regionalni turistički razvoj promatra u europskom kontekstu i u transnacionalnoj perspektivi. Zahvaljujući inovativnom pristupu, atraktivnoj opremi izdanja i zanimljivim ilustracijama, predstavljeni rezultati istraživanja bit će zanimljivi ne samo stručnoj javnosti, već i svim čitateljima koje zanima povijest turizma.

Nataša Urošević

Ervin Dubrović, Francesco Drenig. *Contatti culturali italo-croati a Fiume dal 1900 al 1950*, Monografie XII, Rovigno: Centro di ricerche storiche, Rovigno / Unione italiana, Fiume / Università popolare di Trieste, 2015., 205 str.

Nakon izložbe *Drenig – talijansko-hrvatski kulturni dodiri 1900. – 1950.*, koja je krajem 2013. održana u Muzeju grada Rijeke i početkom 2014. u Muzeju grada Trsta – Civici Musei di Trieste, u Palači Gopceovich, objavljena je i knjiga kao dvanaesto djelo u seriji Monografie, u suizdanju Centra za povi-

jesna istraživanja iz Rovinja, riječke Talijanske unije i Pučkoga otvorenog učilišta iz Trsta, koja po prvi put iznosi sintezu talijansko-hrvatskih kulturnih kontakata od početka do sredine dvadesetoga stoljeća, a utkana je u životopis Francesca Dreniga (1892. – 1950.), glavnoga riječkog pokretača talijansko-hrvatske kulturne suradnje između dvaju svjetskih ratova. Monografija – koja je doživjela svoje izdanje i na hrvatskom jeziku (Rijeka 2015.) – na 205 stranica obrađuje problematiku talijansko-hrvatskih kulturnih dodira na području Rijeke u delikatnom razdoblju koje započinje u doba *belle époque* (prvog desetljeća 20. st.) i završava neposredno nakon Drugoga svjetskog rata. U tom razdoblju Rijeka doživljava vrlo značajne promjene, preobražujući se najprije iz relativno maloga grada u vrlo važno kozmopolitsko središte austro-ugarske države, da bi kasnije postala simbolom talijanske politike na istočnom Jadranu te na koncu bila inkorporirana u novu Jugoslaviju. Takvi su veliki povijesni prevrati prouzročili mnoge promjene u svakodnevnom životu pripadnika raznih naroda koji su živjeli u gradu – prvenstveno Talijana u samoj Rijeci i Hrvata u njezinoj okolini te manjinskih Nijemaca i Mađara – ali su također omogućili stvaranje specifične kulturne realnosti u kojoj su međuetnički kontakti bili ustaljen dio gradskoga života. Upravo o tim dodirima piše Ervin Dubrović kada istražuje život pisca, urednika, kritičara i prevoditelja Francesca Dreniga.

Dubrovićeva knjiga započinje s nekoliko poglavlja, odnosno s „Prologo“ (7-10), „Lidillio“ (11-17) i „Una bomba“ (18-26), koja imaju zadaću uvesti čitatelja u Drenigov svijet. U njima se opisuju razlozi koji su naveli autora da napiše knjigu o tom riječkom intelektualcu te društveni kontekst u kojemu je on odrastao. Autor objašnjava kako razdoblju „idile“ – tj. mirnoga suživota i kulturne interakcije raznih naroda – slijedi doba sve većih tenzija, prouzročenih ponajviše politikom forsirane i agresivne mađarizacije koju su vlasti iz Budimpešte počele provoditi još od kraja 19. stoljeća. Taj je proces stvorio novo okruženje, u kojemu se talijanska komponenta osjećala sve ugroženijom, a što je rezultiralo radikalizacijom njezine politike. Takva se promjena kursa ponajprije pretvorila u sve snažniji autonomaški pokret, koji je na koncu objeručke prigrlio iredentističku politiku prema modelu ostalih istočnojadranskih teritorija na kojima je živjela značajna talijanska komponenta. Rast nacionalističkih sukoba doživljava svoj predratni parokizam 1913. bombaškim atentatom u blizini Guvernerove palače, kojim su talijanski iredentisti htjeli iskazati svoje nezadovoljstvo mađarskom željom

da se u grad uvede državna policija umjesto one lokalne, odane talijanskim mjesnim vlastima.

Poglavlje „Chi è Francesco Drenig“ (27-38) uvodi čitatelja u život protagonista Dubrovićeve knjige. Osim što opisuje podrijetlo Drenigove obitelji – otac doseljenik iz sjeverne Slovenije (Drenik) te majka iz Gorskoga kotara – autor odmah na početku naglašava kako je Drenig bio jedan od atentatora, sudionika bombaškoga napada kraj Guvernerove palače. Poglavlje se nakon toga fokusira na kulturne preobrazbe koje će u procesu školovanja preobraziti Drenigov nacionalni osjećaj iz obiteljskoga slavenskog u talijanski.

Sljedeće je poglavlje, „Kiskunhalas e Galizia“ (39-46), posvećeno Drenigovu životu za vrijeme Velikoga rata. Autor opisuje njegov ratni put, koji započinje 1915. deportacijom i internacijom u mađarski logor Kiskunhalas zbog sumnje u njegove protumonarhijske aktivnosti. Na Drenigovu sreću, uvjeti su u logoru bili daleko bolji nego na nekim drugim lokacijama na kojima su stotine umirale od bolesti poput tifusa, ali se takvo stanje ubrzo mijenja te biva prebačen na istočno bojište, u Galiciju, gdje će boraviti sve do kraja rata 1918. godine. Prvo razdoblje nakon njegova povratka u Rijeku Dubrović opisuje u poglavlju „L'avventura dannunziana“ (47-55), u kojem ističe kako tada Drenig gubi onaj nacionalistički zamah koji ga je obilježio prije sukoba, ali bez obzira na to, učlanjuje se u Demokratsko-socijalističku stranku te prihvaća D'Annunzijevu politiku i vojnu akciju – postavši „uporan i vrijedan propagandist“ – što će mu na kraju priskrbiti i odlikovanje Medaglia di Ronchi. O odnosu Dreniga i fašističkoga pokreta autor piše u poglavlju „Fascisti, antifascisti, intellettuali“ (56-70), gdje ističe kako glavni lik njegove monografije nastavlja u tom razdoblju svoje distanciranje od radikalnijih nacionalističkih krugova, ali se zapravo nalazi u svojevrsnom limbu između sve nasilnijih komunista i fašista, bivajući ipak bliži potonjima. Međutim, takvo će se stanje ubrzo promijeniti te će Drenig sve otvorenije stati na stranu protivnika fašizma, naglašavajući svoju republikansku narav i odbijajući pristupiti fašističkoj stranci. Ovo je poglavlje važno i zato jer se bavi širim intelektualnim spektrom grada Rijeke u prvoj fazi fašizma, donoseći mnoge priče o djelovanju hrvatskih mislilaca i aktivista te njihovih odnosa s Drenigom i ostalim talijanskim kolegama.

Poglavlja „La Fiumanella e gli scrittori fiumani e croati“ (71-90) i „Nasce Delta“ (91-104), bave se konkretnijim radnim opusom Francesca Dreniga. U tom se dijelu monografije autor usredotočuje na detaljno opisivanje procesa

pokretanja novina *La Fiumanella* i *Delta*, koje je pod pseudonimom Bruno Neri vodio upravo Drenig. Njegove ciljeve i stavove najbolje opisuju uvodne riječi *La Fiumanelle*, koje u prologu prvoga broja (1921.) jasno naglašavaju težnju novina da se bave približavanjem kulture susjednih naroda iz Jugoslavije, Mađarske, Čehoslovačke, Austrije i Njemačke riječkom kulturnom krugu i obratno. Na temelju tih ideja rodit će se časopis koji će u svojim brojevima predstavljati mnoge hrvatske pisce, među kojima valja posebno istaknuti Janka Polića Kamova i Miroslava Krležu. Autor vrlo pomno nabraja i nudi biografske podatke svih najvažnijih Drenigovih kolega i suradnika, ne zaboravljajući pritom spomenuti kako su u redakciji *La Fiumanelle* u toj početnoj fazi djelovali ljudi vrlo različitih životnih pogleda, od socijalista i komunista do autonomaša i budućih fašista. Usprkos svemu, životni vijek *La Fiumanelle* bio je vrlo kratak, ali su glavni ljudi časopisa svoj rad nastavili osnivanjem *Delte* (1923.). Taj je projekt zaživio u trenutku kada sudbina Rijeke nije još uvijek bila riješena te je novi časopis još snažnije, već od samoga imena, trebao naglasiti svoju lokalnu usredotočenost i nastaviti započetu funkciju mosta između talijanske i susjednih kultura. Međutim, Drenigova će uloga u *Delti* započeti svoju silaznu putanju već nakon nepune godine dana, kada će ulogu novoga direktora preuzeti filofašistički nastrojen Arturo Marpicati. Unatoč tome, Drenig je ostao dio uredništva sve do konačnoga gašenja lista 1925.

Deveto je poglavlje monografije detaljnije posvećeno analizi književnih i pismenih radova Francesca Dreniga. Pod naslovom „Drenig, jugoslavi e slavisti italiani“ (105-127), Dubrović vrlo pažljivo pristupa opisivanju Drenigova radnog pristupa, koncentrirajući se istovremeno i na prikazivanju uloge njegovih najvažnijih suradnika u pothvatu „upoznavanja“ talijanskoga stanovništva sa suvremenom slavenskom književnošću i kulturom. Upravo zahvaljujući takvom pristupu, čitatelj dobiva bolji uvid u relativno velik broj pisaca, intelektualaca i novinara koji su u međuratnom razdoblju djelovali na području Rijeke te se isticali svojim poliglotskim znanjem – prvenstveno sa sušačke strane granice – i tako pridonosili razvoju Drenigove ideje. Dio knjige koji se bavi umjetničkim aspektom njegova rada nastavlja se i u poglavlju „Arte, nuove tendenze“ (128-141), u kojem Dubrović iznosi podatke o stvaranju i razvoju novoga, prvenstveno slikarskoga, kruga oko lika Francesca Dreniga. Radi se o razdoblju koje započinje nakon konačnoga gašenja *Delte*, odnosno u drugoj polovici dvadesetih godina, kada se sve više riječkih umjetnika okreće futurizmu, kubizmu, fovizmu, ekspresi-

onizmu itd. U tom novom okruženju Drenig postaje svojevrstan mecena mladih umjetnika koje predstavlja u člancima pisanim za razne talijanske novine i revije. Nerijetko se ti umjetnici nalaze u Drenigovu domu, gdje ih on upoznaje sa svojom bogatom knjižnicom te svjetskom i slavenskom književnošću. Posljednje je poglavlje koje se konkretno bavi Drenigovim radom „*Termini e la letteratura croata*“ (142-155), u kojemu autor piše o ulozi Bruna Nerija u uredništvu nove književne i umjetničke revije *Termini*. U tom časopisu, nastalom 1936., Drenig je bio zaposlen kao tajnik društva, ali je zbog svojega neslaganja s fašističkim režimom bio primoran taj posao obavljati dobrovoljno. U *Terminima* se najviše istaknuo prijevodima slavenske poezije, ne zaustavljajući se pritom samo na hrvatskim autorima, već prikazujući talijanskim čitateljima i opuse njihovih srpskih i slovenskih kolega.

Na kraju djela Dubrović poglavlje „*La guerra e l'esodo*“ (156-167) posvećuje životu Francesca Dreniga od početka Drugoga svjetskog rata do njegove smrti u talijanskom gradu Fabrianu nedugo nakon rata. Zbog svoje političke neangažiranosti Drenig je uspio preživjeti rat bez prevelikih problema, ali se s početkom odlaska talijanskoga stanovništva iz Rijeke i on odlučio napustiti grad. Dubrovićev rad zaključuje „*Epilogo*“ (168-173), u kojem autor iznosi priče i sjećanja Drenigovih prijatelja i suradnika o njegovu radu te osobinama uopće.

Monografiju Ervina Dubrovića o životu i djelu Francesca Dreniga dodatno obogaćuju „*Appendice*“ (174-178) i „*Appendice fotografica*“ (185-205), u kojima se mogu, između ostaloga, pronaći kraći Drenigovi tekstovi iz časopisa *La Fiumanella* i *Delta* te razne slike vezane uz rad i život toga riječkog intelektualca. Na kraju knjige nalaze se još i sažeci na hrvatskom, slovenskom i engleskom jeziku. Djelo *Francesco Drenig. Contatti culturali italo-croati a Fiume dal 1900 al 1950* zbog svoje će strukture – i vrlo detaljne popratne analize riječkoga intelektualnoga i kulturnoga kruga – dobro poslužiti svima koji će htjeti bolje upoznati talijansko-slavenske (hrvatske) odnose i prilike od kraja 19. do četrdesetih godina prošloga stoljeća. Rad Ervina Dubrovića nije samo priča o Francescu Drenigu, već mnogo dublja analiza jednoga svijeta koji je svojim višestrukim identitetima vlastitoga mikrokozma simbolizirao kulturno-političko pitanje cijele jedne regije, odnosno sjeveroistočnoga Jadrana u cjelini.